

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
Кафедра української філології та журналістики
ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІМЕНІ Е.О. ДІДОРЕНКА
Кафедра юридичної лінгвістики та практичної психології

**ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І СУЧАСНІСТЬ:
ДУХОВНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ**

**ЗБІРНИК ТЕЗ
наукової конференції
до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди**

3 грудня 2022 р.

**Київ
2023**

УДК 808.1:821.161.2Сковорода(063)

Рекомендовано до випуску на засіданні кафедри української філології та журналістики
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 5 від 15.12.2022 р.)

Рекомендовано до випуску на засіданні Вченої ради
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 5 від 20.12.2022 р.)

Редакційна колегія:

Г. П. Бондаренко, канд. пед. н., доц., завідувачка каф. української філології та журналістики СНУ ім. В. Даля

А. М. Галенко, ст. викл. каф. української філології та журналістики СНУ ім. В. Даля

О. Л. Кравченко, канд. філол. н., доц. каф. української філології та журналістики СНУ ім. В. Даля

Відповідальний редактор: *А. М. Галенко*

Літературна творчість Григорія Сковороди і сучасність: духовний код української ідентичності : збірник тез наукової конференції до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди (3 грудня 2022 р., м. Київ) (електронне видання) / ред. колегія : Г. П. Бондаренко, А. М. Галенко, О. Л. Кравченко. – Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. – 74 с.

Збірник містить матеріали наукової конференції «Літературна творчість Григорія Сковороди і сучасність: духовний код української ідентичності», що відбулася в грудні 2022 р. Тези доповідей присвячені актуальним проблемам українського літературного дискурсу щодо життя та творчості Григорія Сковороди.

Видання розраховане на філологів, студентів, науковців й усіх, хто цікавиться творчістю та непересічною постаттю Григорія Сковороди.

Відповідальність за зміст матеріалів і правильність цитування несуть автори.

© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Бондаренко Г. П.	
Модус української національної ідентичності в творчому доробку Г. Сковороди	6
Глуховцева І. Я.	
...Не суди лица, суди слово...	
(афоризми Григорія Сковороди про слово, мову, розум)	11
Кравченко О. Л., Логвінова В. В.	
Розуміння ролі Г. Сковороди у формуванні концепції майбутнього України (на прикладі медіаактивності О. Арестовича)	17
Галенко А. М., Голод А. В.	
Творчість Григорія Сковороди в контексті світової літератури	21
Бєлєзьорова Г. О.	
Григорій Сковорода про сенс, цінності життя та духовний код українства	25
Журова Л. А.	
«Філософія щастя» в поетичній творчості Григорія Сковороди	30
Данилюк Д. Д.	
Щастя як морально-етична категорія у світогляді Г. Сковороди	34
Семеряжко В. С.	
Рецепція «серця» Г. Сковороди у творчості О. Кобилянської (на прикладі новел «Impromptu phantasie» та «Valse mélancolique»)	37
Велічко Д. С.	
Г. Сковорода та М. Ковалинський (з історії дружби вчителя та учня)	42
Кравченко О. Л., Наугольна Д. В.	
Осмислення постаті Г. Сковороди в постфольклорних текстах інтернет-середовища ...	46
Галенко А. М., Юрченко А. І.	
Особливості жанру байки в творчій спадщині Григорія Сковороди	53

Ворошилова О. Є.

Символічний світ байок Григорія Сковороди
(на матеріалі байок «Голова і тулуб» та «Жаби»)57

Скурідін Р. М.

Ідея свободи у творах Григорія Сковороди62

Степанов Н. Р.

Творчий унесок Григорія Сковороди в культурну спадщину українського народу65

Бережний Д. О., Карловас О. А.

«На добро народжувати і на добро навчати»
(на матеріалі притчі-параболи «Вдячний Еродій»)..... 69

Бондаренко Галина Петрівна,
*кандидатка педагогічних наук,
завідувачка кафедри української
філології та журналістики,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

МОДУС УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ Г. СКОВОРОДИ

Нині, коли наша держава мужньо відстоює свою незалежність, вкотре за тисячолітню історію змушена доводити своє право на самостійний розвиток, спростовуючи безглузді закиди про належність до вигаданої давньоруської єдності народів та ще й на правах нібито меншого брата, особливої актуальності набуває питання осмислення нашої ідентичності, визначення чітких національних особливостей нашого народу його ментальних відмінностей від нав'язаних ідеалів імперського минулого, асоційованих з російської культурою і літературою, викарбування власного ментально-культурного коду, який робив нас упізнаваними (індентифікованими як самостійна нація) у світі. У переламні моменти історії, на думку М. Кудрі «індивіду необхідна система орієнтації, яка б дала йому можливість ототожнити себе з певним визнаним зразком» [1, с. 21]. Найкращими взірцями можуть стати відомі постаті літературного процесу. Особливо «тісно пов'язані з нашою спільною історією, які дозволяють нам відчувати себе частиною багатовікової сильної нації, пробуджують патріотизм та роблять нас більш згуртованим суспільством» [5, с. 22], як видатний філософ, педагог, просвітитель-гуманіст, поет, байкар – Григорій Савич Сковорода.

Поняття «національна ідентичність» розглядали як українські (Р. Демчук, Н. Зборовська, А. Кравченко, М. Кудря, Л. Нагорна), так і зарубіжні дослідники (П. Альтер, С. Ентоні, Д. Скопфлін, С. Сміт). Визначити окремі аспекти

втілення української національної ідентичності в постаті Григорія Савича Сковороди робили спроби Д. Лук'яненко, Л. Ушкалов, В. Шевчук та ін.

Мета нашого дослідження – визначити складові специфіки української нації, унаочнені в творчому доробку Г. Сковороди.

Зауважимо, що термін «національна ідентичність» має безліч потрактувань. Зокрема, Енциклопедія сучасної України визначає національну ідентичність як «усвідомлену приналежність до національної спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття умовних норм і цінностей» [2]. Інакше кажучи, національна ідентичність виявляється у сфері ідей, цінностей і смислів культури, сприйнятих й артикульованих більшістю громадян країни.

На цій підставі Е. Сміт розробив загальну концепцію двох моделей ідентичності – західної та східної. До визначальних ознак західної моделі ідентичності він відніс: історичну спільну територію, закони та інститути, політичну рівність громадян, виражену в чинній системі прав та обов'язків, спільність громадянської культури та ідеології. На відміну від західної провідними рисами східної моделі ідентичності він визначив: походження (приналежність до певного клану), догмат національної культури, віри, мови, звичаїв [4, с. 24-29]. Ця загальна модель ідентичності конкретизується відповідно до особливостей індивіда або групи індивідів. Вона не є постійною і може зазнавати змін під впливом політичних, економічних, соціальних та історичних чинників. Тобто моделі національної ідентичності українців на прикладі Г. Сковороди (XVIII ст.) та С. Жадана (XXI ст.) будуть де в чому відмінними.

Феноменальна постать Г. Сковороди дає можливість на підставі узагальнення його ідей, викладених у поезіях, байках, афоризмах, притчах трактах визначити його погляди на традиції, культуру, мову, політику, норми і

цінностей як складові загального модусу ідентичності. Зупинимося докладніше на кожному із зазначених параметрів.

Григорій Савич був послідовним прихильником дотримання народних традицій. У притчах «Вдячний Еродій» та «Вбогий жайворонок» він обстоює ідею, що саме батьки мають власним прикладом навчати своїх дітей: бути корисними, цінувати будь-яку працю, поважати старших себе, бути вдячними, задовольнятися малим. Батьки також мають подбати про вчителів, які будуть направляти і розвивати природні нахили їхніх дітей, а не ганятися за модними знаннями, оберігати їх від негативного впливу. «Не вчи яблуню родити яблука, вже сама природа навчила її. Загороди лише її від свиней, зріж будяки, почисти гусінь. Вчитель і лікар лише служники природи»] – таке призначення освіти за Г. Сковородою [3, с. 676]. Тоді діти виростуть чесними й співчутливими. «Що не поклав – не руш. Хай тобі болить горе ближнього», – напутує нас Григорій Савич [3, с. 695-699].

Традиційною для Г. Сковороди є релігійність, причому релігійність розумна, пантеїстична, що постає як усвідомлення божественного наповнення всього, що нас оточує. Відповідно, щоб жити в гармонії зі світом, людина має відповідати йому, тобто бути чистою душею й думками, мати совість «як чистий кришталь» [3, с. 28].

Сенс життя за Г. Сковородою – самопізнання, самовдосконалення, розкриття людиною самої себе. Не розгадавши себе, людина не може нічого зрозуміти в оточенні; розгадавши ж себе до кінця, людина проникає в найглибші таємниці Всесвіту. Людина є мікрокосм і увесь Всесвіт присутній в ній сповна. «Пізнай самого себе, а пізнавши, вдосконалюйся», – навчає нас мудрець [3, с. 531].

У пізнанні світу людина має довіряти своєму серцю, адже серце «безодня людської душі, через яку відкривається божественна безодня» [3, с. 601]. Саме тому Григорій Савич пропагував кордоцентризм або філософію серцю. Вважав, що розум легко ввести в оману, а серце допомагає людині відчувати істину, тому

радив частіше дослухатися до порад свого серця. «Серце, а не розум виступає джерелом бажань, почуттів і думок. Серце символ того, що називається душею, осередком людського в людині, її таємничою, непізнаною сутністю», – навчає нас філософ [3, с. 645].

Ідеалом суспільного устрою для Григорія Савича була «Горня Республіка». Держава вільних, щасливих своєю «сродною» працею людей, яким не знайома жадоба багатства й розкоші, безмежної влади над людьми. Та вона ще не здійснилася, бо протягом довгого часу «грунт культури нашої засівався не зернами правди, а блискітками фальшивих догм новітніх мислителів, життя яких навіть краєчком не доторкалося до життя народу» [3, с. 705]. Люди в якій вільні і мають право самі вирішувати, де їм жити і чим займатися.

Створити таку країну соціальної справедливості можуть тільки щасливі люди. «Найпотрібніше для людини щастя, а щастя – в серці, в любові, любов – у законі вічного», – писав філософ [3, с. 708]. За Г. Сковородою, люди, які досягнули душевної гармонії, задовольняються тим, що мають, не прагнуть надмірного багатства або надто високих посад, не зазіхають на чуже майно, одержують насолоду від праці, якою займаються і цим приносять користь іншим (споріднена праця), живуть в гармонії з природою, цінують її красу і божественність, терпимі до недосконалостей інших людей, бо сповідують принцип «нерівної рівності». Усвідомлюють, що «усі рівні перед Богом». Разом із тим, всі різні, тому що мають свою власну «натуру» [3, с. 458]. Мета всіх людей єдина – наближення до Бога, але кожна людина має свій шлях до цього, своє призначення. Щоб не завадити іншим в досягненні особистого щастя, потрібно з любов'ю ставитися до всіх довкола тебе. «Коли я хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю», – проголошує Г. Сковорода [3, с. 498]. Тільки з любові до людини (у філософському розуміння цього слова) може постати справжня дружба, бо без друзів людині буде самотньо. Прикладом такої

дружби крізь усе життя стали стосунки Г. Сковороди зі своїми учнями Михайлом Ковалинським та Степаном Томарою.

Отже, підсумовуючи сказане, доходимо висновку, що інтерпретована крізь творчість Г. Сковороди українська національна ідентичність є дещо ідеалістичною. Провідними визначальними рисами української ментальності, за Г. Сковородою, є вірність традиційному батьківському вихованню, набожність, прагнення до душевної гармонії, внутрішня і зовнішня свобода, можливість займатися улюбленою справою, чесність, безкорисливість, уміння задовольнятися малим, відсутність прагнення до надмірного багатства й влади, любов і повага до оточуючих, вміння товаришувати, тяжіння до створення суспільства соціальної справедливості й рівності.

Література

1. Кудря М. М. Питання ідентичності та національної ідентичності в зарубіжній літературі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. Вип. 50. С. 22-26.
2. Національна ідентичність. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71062> (дата звернення 01.12.2022).
3. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. Харків : Майдан. 2010. 1400 с.
4. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Наукова думка. 1994. 150 с.
5. Ткаченко О. Не тільки філософ: багатогранність постаті Григорія Сковороди. URL: https://lb.ua/blog/olexandr_tkachenko/505618_tilki_filosof_bagatogrannist.html (дата звернення: 02.12.2022).

Наукове видання

**ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І СУЧАСНІСТЬ:
ДУХОВНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Збірник тез
наукової конференції
до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди
(3 грудня 2022 р., м. Київ)

Відповідальний редактор: *А. М. Галенко*

Оригінал-макет *Т.В. Погорєлова*

Розповсюджується в електронному вигляді

Підписано до випуску 09.01.2023.
Гарнітура Times. Вид. № 3354.

Видавництво
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.
E-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com